

Отримана 20.10.2025

Прорецензована: 09.11.2025

Прийнята до друку: 24.11.2025

Електронна адреса: olena.shershniova@oa.edu.ua

kateryna.yakunina@oa.edu.ua

DOI: <http://doi.org/10.25264/2312-7112-2025-29-131-136>

Шершньова О., Якуніна К. Ідентичності: трансформації в гібридних конфліктах. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філософія»: науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, 2025. № 29. С. 131–136.

УДК 323.28:316.42:316.48

Олена Шершньова, Катерина Якуніна**ІДЕНТИЧНОСТІ: ТРАНСФОРМАЦІЇ В ГІБРИДНИХ КОНФЛІКТАХ¹**

Стаття спрямована на комплексний аналіз трансформацій ідентичності в умовах гібридних конфліктів як одного з системоутворюючих викликів сучасного соціокультурного та безпекового середовища. Обґрунтовується, що за умов синхронного впливу військових, інформаційних, психологічних, економічних і символічних факторів ідентичність втрачає статус стабільної характеристики та функціонує як динамічний, рефлексивний і конфліктно навантажений соціальний конструкт. У добу гібридних війн, де бойові дії поєднуються з маніпуляціями свідомістю та масованими інформаційними впливами, ідентичність перетворюється на стратегічне поле боротьби за смисли й самозбереження, що зумовлює необхідність її системного наукового осмислення, зокрема в контексті російсько-української війни. Метою дослідження є виявлення взаємозв'язків між процесами формування ідентичності та динамікою гібридних конфліктів із визначенням механізмів їхнього впливу на індивідуальні й колективні форми самоідентифікації. Методологічну матрицю дослідження становить міждисциплінарний підхід із залученням інструментарію європейської філософії, соціології, політичної теорії та конфліктології. Доведено, що трансформація ідентичності є результатом зіткнення внутрішнього «Я» з фрагментованою, нестабільною реальністю, у якій руйнуються усталені смислові й ціннісні орієнтири. Аналіз британських, французьких, німецьких та італійських теоретичних моделей дозволив інтерпретувати ідентичність як рефлексивно сконструйований, історично та політично зумовлений процес. Підкреслено, що гібридна криза, поряд із деструктивними наслідками, виконує мобілізаційну та консолідаційну функцію, ініціюючи переосмислення колективних і індивідуальних ідентифікацій, що особливо виразно проявляється у трансформації української національної ідентичності.

Ключові слова: ідентичність, гібридні конфлікти, самоідентифікація, інформаційний вплив, національна ідентичність, гібридна війна, соціокультурні трансформації.

Olena Shershniova, Kateryna Yakunina**IDENTITIES: TRANSFORMATIONS IN HYBRID CONFLICTS**

The article aims to provide a comprehensive analysis of identity transformations in hybrid conflicts as one of the systemic challenges of the modern socio-cultural and security environment. It is argued that under the conditions of simultaneous influence of military, informational, psychological, economic and symbolic factors, identity loses its status as a stable characteristic and functions as a dynamic, reflexive and conflict-laden social construct. In the era of hybrid wars, where combat operations are combined with the manipulation of consciousness and massive information influence, identity becomes a strategic field of struggle for meaning and self-preservation, necessitating its systematic scientific understanding, particularly in the context of the Russian-Ukrainian war. The aim of the study is to identify the interrelationships between the processes of identity formation and the dynamics of hybrid conflicts, determining the mechanisms of their influence on individual and collective forms of self-identification. The methodological framework of the study employs an interdisciplinary approach, drawing on the tools of European philosophy, sociology, political theory, and conflict studies. It has been proven that the transformation of identity is the result of the collision of the inner 'I' with a fragmented, unstable reality in which established meaning and value orientations are destroyed. An analysis of British, French, German and Italian theoretical models has made it possible to interpret identity as a reflexively constructed, historically and politically conditioned process. It is emphasised that the hybrid crisis, along with its destructive consequences, performs a mobilising and consolidating function, initiating a rethinking of collective and individual identifications, which is particularly evident in the transformation of Ukrainian national identity.

Keywords: identity, hybrid conflicts, self-identification, information influence, national identity, hybrid warfare, sociocultural transformations.

¹ Це дослідження було підтримано проектом «Громадянське суспільство в процесі вирішення конфліктів: досвід ЄС для України» (101084973 – EURoCoRP – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH), який Національний університет Острозької академії реалізує за співфінансування Європейського Союзу. Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки є виключно поглядами та думками автора (авторів) і не обов'язково відображають позицію Європейського Союзу або Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури (EACEA). Європейський Союз та EACEA не несуть відповідальності за них.

Постановка проблеми. У добу, позначену розмиттям геополітичних кордонів, коли війни дедалі частіше відбуваються не лише на полях битв, а й у свідомості людей, феномен ідентичності постає не просто як теоретична категорія гуманітарного знання, а як нервова система сучасного світу, через яку проходять імпульси соціальних, культурних і політичних трансформацій. У цьому вирі гібридних конфліктів, де традиційні воєнні стратегії переплітаються з інформаційними маніпуляціями, кібератаками, психологічними впливами та економічними шантажами, ідентичність перетворюється на динамічне поле боротьби за смисли, за право бути «своїм» і не втратити власне «я» в умовах безупинного зсуву цінностей і символів. Саме тому дослідження ідентичності в сучасному світі стає водночас спробою зрозуміти людину, яка шукає себе серед руїн усталених порядків, і спробою пояснити суспільства, що, переживаючи багатовимірні кризи, вибудовують нові механізми самоусвідомлення та взаєморозуміння.

Ідентичність у такому контексті є не застиглою формулою, а пульсуючим процесом, у якому віддзеркалюються культурні, психологічні, історичні та інформаційні вектори сучасності; вона змінюється під тиском гібридних загроз, котрі підступно проникають у колективну свідомість через фейкові наративи, розмиті поняття істини, економічну залежність і страх. Водночас гібридні конфлікти, що поєднують силу зброї з потужністю слова, швидкість цифрового коду з вразливістю людської психіки, формують новий тип реальності, у якому важко відокремити війну від миру, ворога від союзника, фактичне від уявного. Саме в цій напрузі між зовнішнім і внутрішнім, між «своїм» і «іншим» відбувається найглибша трансформація ідентичності – болісна, суперечлива, але водночас плідна, бо вона змушує людину та спільноту заново усвідомити, ким вони є і за що варто боротися у світі, де істина стала інструментом, а пам'ять – полем битви. Відтак, означена проблематика дослідження є **актуалізованою** поточною ситуацією в умовах російсько-української війни.

Метою статті є розкриття складних взаємозв'язків між процесами формування ідентичності та динамікою гібридних конфліктів, а також виявлення механізмів впливу цих конфліктів на індивідуальні та колективні форми самоідентифікації в контексті європейської філософської думки останніх десятиліть.

Виклад основного матеріалу. У сучасних дослідженнях, присвячених трансформаціям ідентичності в умовах гібридних конфліктів, характерно простежується різноманітність теоретичних підходів, що створюють широке поле інтерпретацій та розуміння динаміки ідентичності як ключової передумови ефективного врегулювання конфліктів. Трансформація ідентичності є наслідком зіткнення внутрішнього «Я» з мінливим і фрагментованим середовищем, у якому руйнується звичний порядок смислів, а разом із ним – і впевненість у стабільності соціальних ролей, культурних символів та історичних конструктів. Коли гібридна війна ведеться не лише зброєю, а передусім словами, образами й дезінформаційними технологіями, то простір буття стає ареною боротьби за контроль над значенням – і саме тут виникає потреба у переідентифікації, у пошуку нової точки опори, що дозволяє людині зберегти самототожність попри розмиття смислових кордонів. Через це ідентичність починає функціонувати як динамічний конструкт, який водночас відбиває травматичний досвід колективу та намагається інтегрувати його в нову систему цінностей і сенсів. Людина, занурена у стан постійного когнітивного напруження, змушена вибудовувати власну картину світу з уламків старих ідеологій, культурних кодів і медійних повідомлень, що часто суперечать одне одному; відтак, саме криза, спричинена гібридним конфліктом, стає каталізатором духовного оновлення, бо через зіткнення з хаосом суб'єкт відкриває для себе необхідність рефлексії, відповідальності та нової духовної архітектури.

Таким чином, трансформація ідентичності є не просто побічним ефектом війни нового типу, а глибоким цивілізаційним процесом, у якому відбувається зміщення від ідентичності як заданої соціальними структурами – до ідентичності як свідомо сконструйованої форми самозбереження в епоху невизначеності, коли єдиним способом залишитися собою стає постійне переосмислення того, ким є «Я» серед множинності «ми».

Слід наголосити, що останні роки позначились глибокою зміною операційної логіки європейської гуманітаристики, коли на тлі краху «великих наративів», прискореної глобалізації, цифрової революції та кризи держави добробуту ідентичність перестала мислитися як стабільна «сутність» і стала розглядатися як динамічний соціально-дискурсивний конструкт, що постійно відтворюється у практиках, наративах та інституційних дизайнах; саме в цьому контексті британська, французька, німецька, італійська та пан'європейська теоретичні школи виробили розгалужений, але внутрішньо

пов'язаний набір моделей, які сьогодні задають рамку для будь-якої розмови про індивідуальну, колективну та постгуманну ідентичність.

У британському інтелектуальному полі ключову «архітектуру» осмислення ідентичності вибудували Ентоні Гідденс [4], Зигмунд Бауман [12] та Стюарт Голл [19], які, працюючи в різних теоретичних традиціях, фактично описують однакову структурну зміну – перехід від заданих, колективно закріплених ідентичностей до індивідуалізованих, рефлексивно сконструйованих «проектів Я». Так, Ентоні Гідденс, аналізуючи «високу модерність» як середовище радикальної рефлексивності, стверджує, що ідентичність перетворюється на «рефлексивний проєкт Я», коли індивід змушений у режимі постійного самоменеджменту інтегрувати фрагментовані біографічні епізоди, експертні знання та глобальні ризики в більш-менш узгоджену життєву траєкторію, беручи на себе операційну відповідальність за цей вибір [4]. Своєю чергою, Зигмунд Бауман, радикалізуючи цей діагноз, описує «плинну модерність» як середовище, у якому жоден довгостроковий проєкт не може бути стабілізований: ідентичність стає набором короткострокових, ринково орієнтованих експериментів, де суб'єкт постає радше як «портфель тимчасових ролей», ніж як цілісне «Я», а споживання товарів, досвідів та статусних маркерів стає ключовим каналом самоконструювання [12]. Стюарт Голл, працюючи в парадигмі *cultural studies*, доповнює цей індивідуалістичний фрейм потужним акцентом на владі й репрезентації, наполягаючи, що ідентичність завжди є «становленням», яке виникає в полі боротьби за значення, де расові, національні, діаспоричні та гендерні позиції артикулюються в гібридні конфігурації, що підривають фіксовані категорії та універсалістські претензії домінантної культури [19]. Загалом, британська філософська думка демонструє, як індивід, звільнений від традиційних рамок класу, громади та релігії, отримує свободу конструювати «проект Я», але водночас опиняється втягнутим у висококонкурентний ринок ідентичностей, де рефлексивність, плинність і культурна боротьба стають трьома взаємопов'язаними вимірами повсякденного досвіду.

Французький постструктуралізм, представлений Мішелем Фуко, Жаком Дерріда та Жилем Дельозом, запускає глибинну «дефолтну» операцію деконструкції суб'єкта, показуючи, що те, що модерна філософія описувала як автономне «Я», насправді є ефектом дискурсивних практик, режимів влади й бажання, які формують тіла та свідомість задовго до будь-якого індивідуального вибору. В межах такого підходу, ідентичність постає не як «внутрішня сутність», а як результат роботи дискурсу й інституцій, що розподіляють нормальне/патологічне, раціональне/ірраціональне, чоловіче/жіноче, громадянина/ізгоя [8]. Водночас Поль Ріккер [7], працюючи в герменевтичній традиції, пропонує «м'яку реконфігурацію» суб'єкта через концепт наративної ідентичності: розрізнення між *idem* (самототожністю) та *ipse* (самістю) дає змогу мислити «Я» як часопросторовий процес, що підтримує відносну цілісність через сюжетну інтеграцію життєвого досвіду, але не спирається на жодну незмінну сутність. Феміністичні та квір-інтервенції, асоційовані з Юлією Крістевою [21] та Беатріс Пресьядо [22], перезавантажують цю дискусію з точки зору гендеру та сексуальності. До слова, Юлія Крістева, аналізуючи жіночу суб'єктивність як те, що структурно витіснене патріархальним символічним порядком, показує, що «інший» завжди вже інтегрований у суб'єкта у вигляді чужості, афектів та тілесності [21], а Беатріс Пресьядо, радикалізуючи фукіанську біополітичну аналітику, демонструє, як сучасні режими влади виробляють ідентичності (гетеро-, гомо-, транс-тощо) як керовані категорії, й тому пропонує стратегію «критичної дисидентифікації» – свідомого виходу з ідентифікаційних матриць, що забезпечують контроль над тілом та бажанням [22]. Джудіт Батлер [15], пропонуючи теорію гендерної перформативності, показує, що гендер – це серія повторюваних актів, які можуть бути переінсценовані так, щоби підважити гетеронормативний порядок, тоді як Беатріс Пресьядо робить ставку на радикальні практики дисидентифікації, що відмовляються грати за заданими правилами [22]. Тож, французька траєкторія рухається від «смерті суб'єкта» у постструктуралізмі до пошуку нових, не-есенціалістських форм агентності: або через наративну саморефлексію, або через політичні та тілесні практики, які підривають усталені режими ідентифікації.

Німецька критична теорія представлена Юргеном Габермасом [3; 9], Акселем Хоннетом [20] та Ульріхом Беком [13], комбінує нормативний проєкт «здорового» суспільства з емпіричним діагнозом його системних патологій, пропонуючи складну багаторівневу модель формування ідентичності. Юрген Габермас, працюючи у логіці переходу від інструментальної до комунікативної раціональності, стверджує, що колективна й індивідуальна ідентичність можуть бути стабілізовані не через етнокультурну однорідність, а через процедури публічного обговорення та «конституційний патріотизм», коли лояльність спрямована на демократичні норми, права людини та інститути, а не на

«кров і ґрунт» [3; 9]; така постнаціональна ідентичність, за його задумом, має бути множинною, рефлексивною та відкритою до Іншого. Аксель Хоннет, зміщуючи фокус з комунікації на моральну інфраструктуру соціальних відносин, пропонує теорію визнання: стабільна ідентичність, що не є травмованою, можлива лише тоді, коли суб'єкт отримує досвід любові, правового визнання та соціальної солідарності, що породжують базову довіру до себе, самоповагу й самооцінку; відповідно, соціальні конфлікти описуються як «боротьба за визнання», а не просто як боротьба за ресурси [20]. На цьому тлі Ульріх Бек вводить радикально більш тривожний сюжет: «суспільство ризику» – це соціальний порядок, де модернізація виробляє не лише блага, а й глобальні, невидимі й неконтрольовані ризики, які не можуть бути локалізовані ні просторово, ні класово; в таких умовах відбувається «примусова індивідуалізація», коли індивід залишений сам на сам із біографічними рішеннями, за які більше не відповідають ані клас, ані громада, ані держава [13]. Тоді як Джорджо Агамбен [11] радикально оголює темний фундамент цього порядку, показуючи, що будь-яка політична спільнота завжди вже містить зону виключення «голого життя», де право може бути призупинене. Звідси напруга між універсалістськими проектами інклюзії та біополітичними механізмами виключення, що нікуди не зникають. Разом з тим, Шеррі Теркл [27] у ранніх роботах описує інтернет як лабораторію множинних ідентичностей, де суб'єкт може грати з ролями та дистанціюватися від фізичного тіла; однак уже в режимі платформного капіталізму Хосе ван Дейк [28] показує, як соціальні мережі стандартизують і комерціалізують самопрезентацію, вимагаючи від користувача однієї, прозорої та монетизованої ідентичності, яку можна легко перетворити на дані та рекламні аудиторії. У зв'язі з інфраструктурним аналізом Мануеля Кастельса [17] це дозволяє побачити, як цифрові платформи стають ключовими посередниками в конструюванні ідентичності, що одночасно розширює можливості суб'єкта й вбудовує його у нові режими контролю.

Італійська філософська думка, представлена Джорджо Агамбеном [11], Роберто Еспозіто [18] та Розі Брайдотті [14], переводить дискусію про ідентичність у біополітичний регістр, де ключовим стає питання, яке життя саме по собі визнається гідним політичного існування. Так, Джорджо Агамбен, розвиваючи фукіанську критику, показує, що західна політика системно оперує через фігуру Номо Сасег – суб'єкта, який формально належить до правового порядку, але фактично виведений за його межі, і тому може бути безкарно знищений; «голе життя» тут означає чисто біологічну, позбавлену прав субстанцію, а сучасні табори, режим надзвичайного стану та фігура біженця демонструють, що ця логіка не є аномалією, а базовим операційним режимом суверенної влади [11]. Роберто Еспозіто, аналізуючи пару *communitas/immunitas*, показує, що спільнота ґрунтується не на «спільній власності», а на взаємному боргу та відкритості, які водночас роблять суб'єкта вразливим; імунізаційні практики, спрямовані на захист життя, у граничних формах перетворюються на аутоімунні режими, коли спільнота починає знищувати власну життєву основу в ім'я безпеки [18]. Розі Брайдотті, працюючи в постгуманістичній перспективі, демонструє, що гуманістичний суб'єкт – білий, раціональний, чоловічий, європейський – вичерпав свою легітимність, оскільки технонаукові трансформації та екологічна криза розмили кордони між людським, тваринним і машинним; натомість пропонується «номадична суб'єктивність» – множинна, реляційна, вкорінена в мережі зв'язків між людськими та не-людськими агентами, яка не шукає стабільності, а опирається на постійне становлення [14]. Тож тут, ідентичність – це вже не «паспорт людини», а конфігурація життєвих сил і зв'язків, які виходять далеко за межі антропоцентричної оптики.

Слід відмітити, що транснаціональні концепції є інтелектуальними містками, які, відмовляючись від методологічного націоналізму, дозволяють аналізувати ідентичність як поле боротьби за сенс в умовах глобальної гіперзв'язності та історичної травми, що формує суб'єктивність незалежно від державних кордонів. Саме тому Мануель Кастельс [17], аналізуючи «мережеве суспільство», описує фундаментальну напругу між «Мережею» (абстрактним простором глобальних потоків) та «Я» (локальними джерелами сенсу), виділяючи легітимізуючі ідентичності, ідентичності опору та проектні ідентичності як три базові формати колективного самовизначення в умовах цифрового капіталізму, а Бенедикт Андерсон [1], через концепт нації як «уявленої спільноти», демонструє, як друкарський капіталізм та стандартизовані медіа сприяли появі модерних національних ідентичностей, що поєднують незнайомих у горизонтальні товариства через спільний символічний час і простір. Пйотр Штомпка [24], фокусуючись на посткомуністичних трансформаціях у Центрально-Східній Європі, вводить поняття «культурної травми», щоб схопити стан суспільств, які за короткий час переживають радикальну зміну політичного та економічного режиму: тут криза ідентичності пов'язана не

лише з втратою старих наративів, а й з дефіцитом довіри та амбівалентністю щодо нових норм, що ускладнює формування стабільної громадянської ідентичності. Так, методологія Люка Рейхлера [23] ґрунтується на міждисциплінарному аналітичному підході, що поєднує елементи політичної науки, релігієзнавства та конфліктології для системного виявлення ролі релігії у виникненні, ескалації та трансформації збройних і соціально-політичних конфліктів, а підхід Ендрю Д. Брауна [15] зосереджено на ідентичностях у організаціях. Серед українських дослідників слід виділити Дмитра Шевчука та колег [24; 25], в працях яких аналізується формування та трансформації соціальної й національної ідентичності через дискурсивні практики та інституційний вплив релігії в сучасному українському суспільстві в умовах ціннісних і культурно-політичних зрушень.

Своєю чергою Степан Возняк вважає, що в актуальному інтелектуальному ландшафті, де домінує «відмінність», гегелівська діалектика в гайдеггерівській інтерпретації (Kehre) оновлює value proposition тотожності: це не «порожня sameness», а інтеграційний фреймворк сутності – це складна функція опосередкування та взаємопокладання з відмінністю на категоріальному рівні, тоді як формально-логічне $A=A \ 0$ – це лише операційний регламент [2].

До слова, Оксана Йосипенко зазначає: «ідентичність речі відрізняється від ідентичності людської особи і ця відмінність є відмінністю у способі існування цих сутностей, які порізно підтримують свою тривалість у часі» [5, с. 91], а Катерина Якуніна характеризує релігійну ідентичність у площині соціокультурних викликів [10]. Разом з тим, трансформація ідентичності українців, зафіксована дослідженням Центру Разумкова, представленим у 2023 році, демонструє радикальний перехід від пострадянської амбівалентності до чітко артикульованої європейсько-української самоідентифікації, що ґрунтується на моральному відторгненні агресора й переосмисленні власних ціннісних координат. Важливо бачити, що згідно даних українська ідентичність вийшла з тіні «спільного минулого» й перетворилася на акт свідомого самотворення – колективний екзистенційний вибір бути вільними, навіть попри історичну травму [6].

Висновки. Отже, трансформація ідентичності в умовах гібридних конфліктів постає як процес глибинного переосмислення людиною власного місця у світі, який утратив чіткі межі між реальністю та її інтерпретаціями, між правдою й симуляцією, між історичною пам'яттю й нав'язаним наративом. Оскільки гібридний конфлікт поєднує у собі не лише воєнні, а й інформаційні, психологічні, культурні та символічні виміри, він підриває сталі системи колективних і особистісних орієнтирів, змушуючи людину не просто реагувати на події, а перебудовувати саму структуру власної свідомості. Охарактеризовані теорії не зливаються в єдину «метамодель», однак у режимі стратегічної комбінації створюють ландшафт, який дозволяє одночасно бачити ідентичність як продукт інституцій та дискурсів, як етичний і політичний проект, як поле конфліктів і травм, як об'єкт цифрового й біополітичного управління та як простір можливих емансипаційних перевинайдень. На горизонті продовжують з'являтися нові виклики – від штучного інтелекту, гібридних конфліктів та біоінженерії до планетарної екологічної кризи, – і саме в тому, наскільки гнучко концептуальні фрейми філософів XX–XXI століття будуть переосмислені та перекалібровані під ці нові контексти, і полягає ключовий стратегічний ресурс європейської думки про ідентичність.

Література:

1. Андерсон Б. *Уявлені спільноти: Міркування щодо походження й поширення націоналізму*/ пер. з англ. Київ: Критика, 2001. 272 с.
2. Возняк С. Тотожність під підозрою: забуття дискурсу Гегеля. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія»*. 2025. 28. С. 3–9. Режим доступу: <https://journals.oa.edu.ua/Philosophy/article/view/4283>
3. Габермас Ю. *Філософія як берегиня та тлумач*/ пер. з нім. Генеза: Філософія, історія, політологія. 1998. № 1–2 (6–7). С. 64–74.
4. Гіденс Г. *Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя*. Київ: Альтерпрес, 2004, 100 с.
5. Йосипенко О. Парадокси концепту ідентичності: минуле та сучасність. *Філософська думка*. 2019. 5. С. 90–102. Режим доступу: <https://dumka.philosophy.ua/index.php/fd/article/view/386/356>
6. *Ідентичність громадян України: тенденції змін* (травень 2023 р.). Київ: Центр Разумкова, 2023. Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-traven-2023r>
7. Рікер П. *Сам як інший* / пер. з фр. Київ: Дух і Літера, 2005. 528 с.
8. Фуко М. *Історія сексуальності. Т.1. Воля до знання: в 2 т.* / пер. з фр. Харків, 1997. 235 с.

9. Хабермас Ю. Комунікативна дія і дискурс – дві форми повсякденної комунікації. Ситниченко Л. *Періоджерела комунікативної філософії*. К.: Либідь, 1996. С. 84–90.
10. Якуніна К. Теоретичні та методологічні аспекти дослідження релігійної ідентичності у площині соціокультурних викликів. *Соціокультурні виклики сучасності: потреба у теоретичному осмисленні: колективна монографія*. 2022. С. 154–195. Режим доступу: <http://doi.org/10.25264/978-617-8041-12-0/2022-154-195>
11. Agamben G. *Homo Sacer: Il potere sovrano e la nuda vita*. Torino: Einaudi, 1995. 216 p.
12. Bauman Z. *Liquid modernity*. Cambridge: Polity Press, 2000. 228 p.
13. Beck U. *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in Eine Andere Moderne*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1986. 396 p.
14. Braidotti R. *The Posthuman*. Cambridge: Polity Press, 2013. 272 p.
15. Brown A. D. Identities in organisations / ed. by Brown A. D. *The Oxford Handbook of Identities in Organisations*. Oxford: Oxford University Press, UK. P. 1–31. Access mode: https://www.researchgate.net/publication/338685527_Identities_in_organizations.
16. Butler J. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge, 2006. 272 p. Access mode: <https://doi.org/10.4324/9780203824979>
17. Castells M. *The Information Age. Vol. 2: The Power of Identity*. 2nd ed., with a new preface. Oxford; Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2009. 584 p.
18. Esposito R. *Origine e destino della comunità*. Torino: Einaudi, 2006. 163 p.
19. Hall S. *The Question of Cultural Identity. Modernity and its Futures*. Milton Keynes. Cambridge: Open University Press., 1992. P. 274–280.
20. Honneth A. *Kampf um Anerkennung: Zur moralischen Grammatik sozialer Konflikte*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1992. 350 p.
21. Kristeva J. *Étrangers à nous-mêmes*. Paris: Fayard, 1988. 293 p.
22. Preciado B. *Testo Junkie: Sexe, drogues et biopolitique in the pharmacopornographic era*. Madrid: Espana Calpe, 2008. 427 p.
23. Reychler L. Religion and conflict. *International Journal of Peace Studies*. Vol. 2, № 1. Access mode: https://www3.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol2_1/Reyschler.htm
24. Shevchuk D., Matuselych T. Discursive identity and problem of social identification. *Analele Universitatii din Craiova, Seria Filozofie*. 2017. 39(1). P. 194–201.
25. Shevchuk D., Shevchuk K., Khudoba K. The national identity and Orthodox Church: The case of contemporary Ukraine. *Ethics and Bioethics (in Central Europe)*. 2022. Vol. 12, Issue 3–4. P. 199–211. Access mode: <https://sciendo.com/article/10.2478/ebce-2022-0014>
26. Sztompka P. The Trauma of Social Change: A Case of Postcommunist Societies. *Cultural Trauma and Collective Identity*. Oakland, CA, 2004; online edn, California Scholarship Online, 2012, Access mode: <https://doi.org/10.1525/california/9780520235946.003.0005>
27. Turkle S. *Life on the Screen: Identity in the Age of the Internet*. New York: Simon & Schuster, 1997. 352 p.
28. van Dijck J. *The Culture of Connectivity: A Critical History of Social Media*. New York: Oxford University Press, 2013. 248 p.